

BUXORO ERONIYLARIDA FARZANDGA ISM TANLASH AN‘ANASI

*Kalonova Iroda Turgunovna, BuxDU erkin izlanuvchisi (PhD),
Buxoro innovatsion ta‘lim va tibbiyot universiteti assistenti*

THE TRADITION OF CHOOSING A CHILD’S NAME AMONG THE IRANIANS OF BUKHARA

*Kalonova Iroda Turgunovna, freelance researcher (PhD) of
Bukhara State University, assistant of Bukhara Innovative
Education and Medical University*

ТРАДИЦИЯ ВЫБОРА ИМЕНИ РЕБЁНКУ У ИРАНЦЕВ БУХАРЫ

*Калонова Ирода Тургуновна, независимый исследователь
Бухарского государственного университета (PhD), ассистент
Бухарского университета инновационного образования и
медицины*

<https://orcid.org/0009-0007-7048-3190>

e-mail:

kalonovairoda89@gmail.com

Annotatsiya: Har bir xalq o‘zining betakror marosimlariga ega. Shulardan biri farzandga ism qo‘yish an‘anasidir. Buxoro eroniyalarida farzandga ism qo‘yish an‘anasi tarixiy va madaniy merosga asoslangan. Ushbu maqolada Buxoro vohasi eroniyalarining farzand tug‘ilishi va unga ism qo‘yish bilan bog‘liq an‘analari etnografik aspektida tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: “Sohib duo”, irim-sirimli nomlar, ramziy ismlar, Mirzo, Begim, Said.

Abstract: Each ethnic group, nation has its own independent, unique and inimitable rituals. One of them is the tradition of naming. Traditions and the order of naming a child among the Iranians of Bukhara are based on centuries-old historical and cultural heritage. In the article, from an ethnographic point of view, various rites of birth and naming children of the Iranians of the Bukhara oasis are analyzed and studied.

Keywords: “Sahib dua”, mysterious names, symbolic names, Mirza, Begim, Said.

Аннотация: У каждого народа есть свои уникальные ритуалы. Одна из них – традиция давать имя ребенку. Традиция давать имя ребенку у бухарских иранцев основана на историческом и культурном наследии. В данной статье с этнографической точки зрения анализируются традиции иранцев Бухарского оазиса, связанные с рождением и наречением детей.

Ключевые слова: «Сахибдуа», суеверные и приметные имена, символические имена, Мирза, Бегим, Саид.

KIRISH. Ism – bu bola oladigan birinchi sovg‘adir. Ota-onalar chaqaloqqa xohlagancha nom berish huquqiga ega. Biroq tanlangan ism, o‘z egasi sha‘ni va qadr-qimmatini kamsitadigan bo‘lmasligi lozim. Shaxsning ismi murojaat qilishda, insonning shaxsini aniqlash va yozuvlarni yuritish uchun huquqiy va ma‘muriy maqsadlar: tug‘ilganlik

to‘g‘risidagi guvohnomalarda, pasportlar va litsenziyalar kabi rasmiy hujjatlarda ishlatiladi. Nutq odobiga ko‘ra, rasmiy muloqotda suhbatdoshning ismi unga qo‘shib otasining ismi bilan murojaat qilinadi.

Kishi ismlari shaxsiy o‘zligini, oilaviy tarixni va madaniyatini o‘z ichiga oladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA.

Mavzuni o'rganishda tipologik, qiyosiy tahlil, etnografik va etnologik metodlardan, sotsiologik so'rov tahlilidan, tarixiy-taqqoslash va davrlashtirish usullaridan foydalanildi.

Marosim umum tomonidan qabul qilingan ramziy xarakterga ega bo'lgan hayotiy tadbirdir[1-92]. Boshqacha qilib aytganda, marosimlar urf-odatlarining barqarorlashgan shaklidir. Urf-odat va marosimlar milly tarbiyaning qudratli quroli, xalqni yagona bir ma'naviy jipslikka birlashtirish omili hisoblanadi. Marosimlar orqali tarixiy-etnografik yo'nalishda muayyan bir millatning ma'naviy dunyosi namoyon bo'ladi[2-9]. Shulardan biri ism qo'yish an'anasiga ko'ra yangi tug'ilgan chaqaloqqa nom qo'yish, munosib ism tanlash qadimgi davrlardan ota-ona, qarindosh-urug'larning erkin huquqi bo'lgan. Har bir xalq ism tanlashda o'z ona tilining so'z boyligi, imkoniyatlariga tayangan[3-176].

MUHOKAMA VA MUNOZARA. Buxoro eroniylarida bolaga ism qo'yish marosimi quydagi tartibda amalga oshiriladi: bolaga ism qo'yadigan kishi qiblaga qarab o'tiradi, avval go'dakning o'ng qulog'iga azon aytiladi va ismi tilga olinadi. Keyin chap qulog'iga takbir aytishadi va ism takrorlanadi. So'ngra bola uchun duolar o'qiladi, imkoni bo'lsa qo'y so'yiladi, beva-bechoralarga ehsonlar beriladi, ismi e'lon qilinadi. Shu tariqa chaqaloqning dunyoga kelishi, tug'ilishi ma'lum qilinadi. Eroniylar bugungi kunda ham o'z oilaviy an'analari, tarixiy qadriyatlar va e'tiqodlariga asoslanib farzandlariga ism qo'yishadi[4]. Ism qo'yish quydagi xususiyatlarga ko'ra ajratiladi.

1. Qo'yilgan ismlar tug'ilish holatlari yoki tashqi xususiyatni ko'rsatadi. Masalan, o'zbeklarda yo'lda tug'ilgan bolani Yo'lchi – "sayohatchi", otasi vafotidan keyin tug'ilgan chaqaloqqa "Yodgor", tanasining qaysidir qismida ortig'i bilan yoki nori, ajralib ko'zga ko'rinib turadigan xoli bilan tug'ilgan bolalarga – Ortiq, Xoldor deb nom qo'yilgan[5-202] bo'lsa, eroniylarda ham shu kabi holatlarda o'g'illar Ziyod, ortiqli qizlar Ziyoda, xollari ko'p bolalarga Xolmurod, Xolali deb ism qo'yiladi.

2. Buxoro eroniylarida tilaklarni ifodalovchi ismlar ham mavjud. Eng yaxshi jismoniy va ruhiy fazilatlarini, omadli taqdirni tilovchi, boshqa

tillardan kirib kelgan umumiy ismlar: Sharof (arabcha "ulug'lovchi"), Hanifa (arabcha "mustahkam", "ustuvor"), Murod (arabcha "maqsadli", "orzu qilingan"), Rustam (Avestodan "botir")[6], Mehranali (forscha "suyukli", "aziz" yoki "Alining suyuklisi"), Meddi (Mahdining o'zgargan formasi, arabcha "to'g'ri yo'lda", "haq yo'lida yuruvch bola"), Miran (arabcha "shohlar shohi"), Kurush – "po'latdek mustahkam", Ashur (muharram oyining 10 sanasida tug'ilgan bola)[7-118] va boshqalar.

3. Irim-sirimli nomlar. Masalan, oilada farzandlarning ko'p turmasligi, uzoq yashamay vafoti kuzatilsa xuddi o'zbeklarda uchragani kabi eroniylarda ham O'lmas ("o'lmaydi") deb chaqaloqni nomlashadi, yoki yaratgan umrini uzoq qilsin, deb Umriya ismi qiz bolaga qo'yiladi.

Dala tadqiqotlari davomida axborotchimiz Mohira opaning onalari ismi Nozukgul bo'lgani sababi tug'ilgan chaqaloq judayam kichik, nimjon bo'lgani uchun katta bobolari "Nozikkina nimjon bo'lsa-da shu go'dakkina ham yashab ketsin, gulday chiroy ochib katta qiz bo'lsin", - deb niyat qilganini eslaydi[8].

4. Xuddi o'zbeklarda bo'lgani kabi Buxoro eroniylarida ham, vafot etgan yaqini, qarindoshi xotirasini hurmat qilib farzandini ularning ismi bilan atash an'ansi mavjuddir. Xususan, bobosi, bibisi, otasi, onasi ismi qo'yilsa, bunday farzandlarga "dadeykam, oteykam, padaram", "modaram, nanajon, onem, oneykam", aka-uka, opa-singillar ismi qo'yilgan bo'lsa, "jigaram, apeykam, dodaram, xoxaram" deb murojaat qilinadi.

5. Buxoro eroniylarida Qur'on bilan bog'liq bo'lgan islomiy, xususan, payg'ambarlar, imomlar, avliyolar ismlarini qo'yish ham keng tarqalgan. Masalan: Muhammad, Ali, Hasan, Huseyn, Abdullo, Ismoil, Rizo, Ahmadali, Ibrohim, Ja'far, Fotima, Xadicha, Zaynab, Zahro va boshqalar.

NATIJALAR. Chaqaloqqa ism qo'yish tarixan totemizm, shomonlik, afsungarlik, ajdodlar e'tiqodi kabi qadimiy diniy e'tiqod va topinishlar bilan ham chambarchas bog'liq. Yoshi ulug',

sohibduo* Halima bibi: “Bolaga ism qo‘yishda juda ehtiyotkorlik zarur, noto‘g‘ri tanlangan ism, keyinchalik farzandni o‘z ismidan uyalishiga sabab bo‘ladi”, -deydi. Ayrim ismlar esa, bolaga og‘irlik qilishi oqibatida bola bu ulug‘ nomni ko‘tara olmay, baxtsizlikka uchrashi ham mumkin, degan fikrlarni ilgari suradi[9].

Uzoq yillar farzand ko‘rmayotgan oila a‘zolari, “Oshuro oyida” husayniya xonalarda Imomlar haqqiga duolar qilib, farzand tilab, niyat qilib sham yoqishadi. O‘g‘il farzand talablar Hazrat Ali, Imom Hasan, Imom Huseyn, Abul Fazl Abbos, Ali Azg‘ar, Ali Akbar yoki qiz istaganlar esa Fotimayi Zahro, Zaynab, Ruqiya kabi “Ahli bayt”* sohib va sohibalari xotirasini eslab sham yoqishadi. Shundan so‘ng dunyoga kelmagan bolaga “Ramziy ism” qo‘yiladi. Sham egalari o‘g‘il ko‘rsam Ali Akbar, qiz ko‘rsam ismini Ruqiya qo‘yaman deb niyatlar qilishadi. Bu tilaklari amalga oshishiga ular chin dildan ishonishadi. Farzand dunyoga kelgach esa, ular niyat qilgan “Ramziy ismlar”i qo‘yiladi. Orzusiga yetgan farzand talablar imkoniyatlari darajasida, husayniya xonalarga is, sambo‘sa, Hazrati Ali Abbos kulchasi, holvalar, turli xil shirinliklar, yeguliklar olib kelib tarqatishadi.

Dala tadqiqotlari jarayonida, Buxoro eroniylarida tug‘ilgan chaqaloqning sochi bir yoshga yetmaguncha olinmaydi. Bundan ko‘zlangan asosiy maqsad, qanchalik soch olinmay, uzun bo‘lsa bolaning umri ham uzun bo‘ladi, degan tushuncha va tasavvurlarga ishonilgan. Chaqaloq yoshidan o‘tgach, yoshi ulug‘ bobo-bibilar, ya‘ni go‘dakning ismini qo‘ygan kishi, sochiga “qaychi urib berishadi”*[10].

Muhammad alayhissalomning qizlari Fotima va Ali ibn Abu Tolibdan tarqalgan avlod “saidlar” deb ataladi[11].

Saidlar, kelib chiqishi fors-tojik bo‘lmalarida, ular allaqachon Buxoro eroniylari bilan qorishib ketishgan. Buxoro eroniylari ismlariga e‘tibor qaratsangiz ularning saidlar oilasi vakillaridan ekanliklari ham ma‘lum bo‘ladi. Saidlarning xonadonida o‘g‘il farzand tug‘ilsa “said”, qiz

farzand tug‘ilsa isimiga “begim” qo‘shib aytiladi. Said Huseyn, Said Murtazo, Said Komil, Said Ja‘far, Munirabegim, Muharrambegim, Hamidabegim, Ruqiyabegim, Zahrobegim deb murojaat qilinadi.

Hozirgi kunda ayol tomondan, saidzodalarga borib taqaladigan oilada o‘g‘il farzand dunyoga kelsa “mirzo”, qiz farzandga “sulton” nisbalari ismlariga qo‘shib aytilishi an‘anasiga e‘tibor berishadi. Masalan: Mirkamol mirzo, Bobur mirzo, Sattor mirzo, Muslima sulton, Sakina sulton, Saida sulton[12].

XULOSA. Buxoro eroniylari azaldan bolaning sog‘lom o‘shishi, uzoq yashab ketishi, kelgusida baxtli bo‘lishini unga qo‘yiladigan ism bilan bog‘lashadi. Xalqimizda farzandga muvaffaqiyatli, to‘g‘ri tanlangan ism, berilgan nom uning taqdirini o‘zida mujassam qiladi, kishi o‘z ismiga o‘xshaydi, deb ishonishadi. “Ism – insonning ziynati”, “Go‘zal ism – yarim rizq” , “Ismi jismiga monand” -degan naqlar yuradi el orasida. Hadisi shariflarda ota-onaning farzandi oldidagi uch muhim burchidan biri chiroyli ism tanlash ekani alohida ta‘kidlanadi. Shuning uchun ham, kishi farzandi uchun to‘g‘ri va ma‘noli ism tanlashi o‘ta muhim, e‘tibor bilan yondashishi shart bo‘lgan masala sifatida qaraladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Davlatova S. O‘zbek kiyimlari atamaları izohli lug‘ati. –Toshkent.: Yangi nashr. 2017. -B.92.
2. Yo‘ldosheva S. Xalq urf-odatları va an‘analari. -T.: Ijod dunyosi nashryoti. 2003. -B. 9.
3. Begmatov E.A. O‘zbek ismlari ma‘nosi.-T.: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi davlat ilmiy nashriyoti. 2007.-B.176.
4. Dala yozuvlari. Buxoro viloyati. Buxoro shahri, Kunji qal‘a ko‘chasi. 2022-yil, mart.
5. Xotin-qizlar ensiklopediyasi.-T.: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi davlat ilmiy nashriyoti. 2002.-B. 202.
6. <https://cyberleninka.ru/article/n/sopostavitelnyy-istoriko-literaturnyy-analiz-obraza-garshaspav-aveste-v-shah-name-firdousi-i-v-garshosname-asadi-tusi.pdf>

* sohibduo - hurmati baland, ikki nikoh ko‘rmagan, el-ulus ichida yoshi ulug‘ qariya.

* ahli bayt - payg‘ambar avlodlari, Ali va Fotimadan davom etgan avlodlar nazarda tutiladi.

* Go‘dak sochidan bir qismini qirqib berishadi.

7. Холназаров Р.М. Таҳлили лингвистӣ, гендерӣ ва оморӣ антропонимҳои ноҳияи Лахш: Д.Д./Холназаров Р.М.-Душанбе. 2019.-С.118.
8. Dala yozuvlari. Buxoro viloyati. Buxoro shahri, Ko'ksaroy ko'chasi. 2025-yil, mart.
9. Dala yozuvlari. Buxoro viloyati. Kogon tumani, Zirabot MFY, 2024-yil, iyul.
10. Dala yozuvlari. Buxoro viloyati. Buxoro shahri, Jo'ybor ko'chasi. 2016-yil, sentabr.
11. Islom ensiklopediyasi.-N.: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi davlat ilmiy nashriyoti. 2004. -B.27.
12. Dala yozuvlari. Buxoro viloyati. Buxoro shahri, Mushfiqiy ko'chasi. 2023-yil, noyabr.

